

O'SMIRLARDA DESTRUKTIV AXBOROTLARGA NISBATAN MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK OMILLARI

Turgunbayev Jumadillo Xabibullo o'g'li

**Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti psixologiya magistratura
2-bosqich talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21786064>

Annotatsiya

Mazkur tezisda o'smirlar orasida destruktiv axborotlarning tarqalishi, ularning yoshlarning psixologik holati, dunyoqarashi va ijtimoiy xulq-atvoriga ta'siri hamda bunday axborotlarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik omillari tahlil qilinadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi va internet tarmog'ining yoshlar hayotidagi o'rni ortib borishi o'smirlarni turli mazmundagi axborotlar, jumladan, destruktiv g'oyalar va manipulyativ ta'sirlarga nisbatan zaif guruhga aylantirishi mumkin. Shu sababli o'smirlarda tanqidiy fikrlash, axborotlarni tahlil qilish, mustaqil qaror qabul qilish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan barqaror dunyoqarashni shakllantirish muhim psixologik-pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Tezisda oila, ta'lim muassasasi, tengdoshlar guruhi va ommaviy axborot vositalarining o'smirlarda mafkuraviy immunitet shakllanishidagi o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, destruktiv axborot, mafkuraviy immunitet, ijtimoiy-psixologik omillar, axborot xavfsizligi, tanqidiy fikrlash, media savodxonlik, psixologik barqarorlik.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan sharoitda yosh avlodning turli axborot oqimlari ta'sirida shakllanishi dolzarb ijtimoiy-psixologik muammolardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxsning o'zligini anglash, mustaqil fikrlash, ijtimoiy munosabatlarni faol o'zlashtirish va hayotiy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni kechadigan muhim rivojlanish bosqichidir. Mazkur davrda shaxsning psixologik jihatdan ta'sirchanligi yuqori bo'lib, tashqi axborot va ijtimoiy muhit ta'sirini tez qabul qilishi mumkin.

Internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi o'smirlarga katta hajmdagi axborotlardan foydalanish imkoniyatini yaratmoqda. Shu bilan birga, mazmunan zararli, shaxsning ma'naviy-axloqiy qadriyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi, tajovuzkorlik, zo'ravonlik, ekstremistik qarashlar, ijtimoiy befarqlik yoki boshqa salbiy xulq-atvor shakllarini targ'ib qiluvchi destruktiv axborotlar ham keng tarqalmoqda.

Destruktiv axborot deganda shaxsning psixologik barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi, ma'naviy-axloqiy qadriyatlari va ijobiy xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan axborotlar tushuniladi. Bunday axborotlar o'smirlarning dunyoqarashiga bevosita yoki bilvosita ta'sir qilib, ularning ijtimoiy xulq-atvori, qadriyatlar tizimi va shaxslararo munosabatlarida salbiy o'zgarishlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Asosiy qism

O'smirlik davrining psixologik xususiyatlari destruktiv axborotlarning ta'sirini kuchaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi. Bu davrda o'smir mustaqillikka intiladi, tengdoshlarining fikriga katta ahamiyat beradi, o'z shaxsiy pozitsiyasini shakllantirishga harakat qiladi. Shuningdek, yangilikka qiziqish, tajriba qilishga moyillik va o'zini namoyon etish ehtiyoji ham kuchayadi. Mazkur xususiyatlar ijobiy ijtimoiy muhit mavjud bo'lmagan hollarda turli salbiy axborot ta'sirlariga nisbatan zaiflikni oshirishi mumkin.

O'smirlarda destruktiv axborotlarga nisbatan mafkuraviy immunitetni shakllantirish ko'plab ijtimoiy-psixologik omillarga bog'liq. Jumladan, oiladagi psixologik muhit, ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar, ta'lim muassasasidagi ijtimoiy muhit, pedagog va psixologlarning faoliyati, tengdoshlar guruhi, shaxsning o'ziga bo'lgan munosabati, tanqidiy fikrlash darajasi va media savodxonligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Oila o'smir shaxsining ijtimoiylashuvida asosiy muhitlardan biri hisoblanadi. Oilada sog'lom psixologik muhitning mavjudligi, ota-onalar tomonidan o'smirning fikriga hurmat bilan munosabatda bo'lish, farzand bilan ochiq muloqot qilish va uning internetdagi faoliyatiga bevosita nazoratdan ko'ra ongli yo'naltirish orqali yondashish destruktiv axborotlarning salbiy ta'sirini kamaytirishi mumkin. Aksincha, oiladagi nizolar, e'tiborsizlik, nazoratning haddan tashqari kuchaytirilishi yoki muloqotning yetarli emasligi o'smirni tashqi axborot manbalariga va norasmiy guruhlarga ko'proq bog'lanishiga olib kelishi ehtimolini oshiradi.

Ta'lim muassasasi ham o'smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishning muhim instituti hisoblanadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarga tayyor ma'lumotlarni berish bilan bir qatorda, axborotni mustaqil tahlil qilish, uning ishonchligini baholash, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish muhimdir. Ayniqsa, media savodxonlik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish o'smirlarning destruktiv axborotlarni tanib olish va ularga nisbatan ongli munosabatda bo'lish imkoniyatini oshiradi.

Mafkuraviy immunitetni faqatgina taqiqlar va nazorat orqali shakllantirish samarali natija bermasligi mumkin. Chunki o'smirda mustaqil fikrlash va ongli tanlov qilish qobiliyati rivojlanmagan bo'lsa, tashqi nazorat mavjud bo'lmagan vaziyatda u turli salbiy axborotlar ta'siriga tushib qolishi mumkin. Shu sababli mafkuraviy immunitetning psixologik asosini shaxsning ichki barqarorligi, mustaqil fikrlashi, tanqidiy yondashuvi va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirish tashkil etishi lozim.

Shuningdek, o'smirlarning destruktiv axborotlarga qarshi psixologik himoyasini kuchaytirishda trening mashg'ulotlaridan foydalanish samarali vositalardan biri bo'lishi mumkin. Bunday treninglarda "Axborotni tanqidiy baholash", "Manipulyatsiyani aniqlash", "Internetdagi xavfsiz xulq-atvor", "Media savodxonlik", "Men va mening qadriyatlarim", "Mustaqil fikrlash" kabi yo'nalishlarda amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish maqsadga muvofiq.

Mazkur mashg'ulotlar davomida o'smirlarga turli axborot manbalarini tahlil qilish, axborotning maqsadi va mazmunini aniqlash, manipulyativ usullarni farqlash, hissiy ta'sirga berilmasdan qaror qabul qilish va o'z fikrini asoslash ko'nikmalarini shakllantirish mumkin. Shu bilan birga, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar, guruhiiy munozaralar va psixologik treninglardan foydalanish o'smirlarning faol ishtirokini ta'minlaydi.

O'smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish jarayonida psixologik profilaktika ishlariga ham alohida e'tibor qaratish zarur. Maktab psixologi, pedagoglar va ota-onalar hamkorligida o'smirlarning psixologik ehtiyojlarini o'rganish, ularning ijtimoiy moslashuv darajasini aniqlash, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va muammoli vaziyatlarni konstruktiv hal qilishga o'rgatish destruktiv ta'sirlarga nisbatan barqarorlikni oshiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'smirlarda destruktiv axborotlarga nisbatan mafkuraviy immunitetni shakllantirish murakkab va ko'p omilli ijtimoiy-psixologik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonning samaradorligi oila, ta'lim muassasasi va ijtimoiy muhitning o'zaro hamkorligiga, shuningdek, o'smir shaxsining individual-psixologik xususiyatlariga bog'liq.

O'smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish uchun, avvalo, ularning tanqidiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, media savodxonligini oshirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, psixologik barqarorlikni mustahkamlash hamda sog'lom ijtimoiy muhitni yaratish zarur. Shuningdek, profilaktik va korreksion-rivojlantiruvchi trening dasturlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish o'smirlarning destruktiv axborotlar ta'siriga nisbatan psixologik qarshiligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Demak, o'smirlarning destruktiv axborotlarga nisbatan mafkuraviy immunitetini shakllantirishda faqat axborotni cheklash yoki nazorat qilish emas, balki o'smirning o'zida mustaqil ravishda to'g'ri axborotni noto'g'ri va zararli axborotdan ajrata olish, tanqidiy tahlil qilish va ongli tanlov qilish kompetensiyalarini rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida qaralishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
3. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.
4. Nemov R.S. Psixologiya. – Moskva: Yurayt, 2018.
5. Andreeva G.M. Ijtimoiy psixologiya. – Moskva: Aspekt Press, 2001.
6. O'zbekiston Respublikasining yoshlarga oid davlat siyosatiga doir me'yoriy-huquqiy hujjatlari.